

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ І ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДІ

Анотація

У статті досліджується професійний розвиток молоді, зокрема його етап професійного визначення. Саме через систему професійного самовизначення можливе формування цілісної особистості, яка володіє професійною та соціальною компетентністю, здатністю до творчості, саморозвитку і самостійного планування власного життєвого шляху. Зазначається, що молоді притаманні невизначеність трудових і професійних інтересів, відірваність знань, умінь і навичок від реальної практики, завищені очікування від роботи щодо розміру заробітної плати, швидкого кар'єрного росту. Тому для того, щоб відповідати жорстким вимогам сучасного ринку праці, молодим людям потрібно володіти достатньо широким набором компетенцій, вміти працювати в команді, бути готовим до саморозвитку, що забезпечить швидку адаптацію до нових завдань, зміни напрямів діяльності.

Ключові слова: молодь, професійне самовизначення, професійний розвиток, професія, компетенції, ринок праці.

С.Д. Лучик, д.э.н., профессор,
Черновицкий торгово-экономический институт КНТЭУ,
г. Черновцы,
М.В. Лучик, к.э.н.,
Кооперативный институт бизнеса и права,
г. Киев

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В статье исследуется профессиональное развитие молодежи, в частности, этап профессионального определения. Именно через систему профессионального самоопределения возможно формирование целостной личности, обладающей профессиональной и социальной компетентностью, способностью к творчеству, саморазвитию и самостоятельному планированию собственного жизненного пути. Отмечается, что молодежи присуще неопределенность трудовых и профессиональных интересов, оторванность знаний, умений и навыков от реальной практики, завышенные ожидания высокой заработной платы, быстрого карьерного роста. Поэтому для того, чтобы соответствовать жестким требованиям современного рынка труда, молодым людям нужно обладать достаточно широким набором компетенций, уметь работать в команде, быть готовым к саморазвитию, что обеспечит возможность быструю адаптацию к новым задачам,

смене направлений деятельности.

Ключевые слова: молодежь, профессиональное самоопределение, профессиональное развитие, профессия, компетенции, рынок труда.

Постановка проблеми. Сучасний світ надзвичайно активно і стрімко змінюється. Змінюються люди, насамперед молодь. Однією з найгостріших проблем сьогодення є професійне самовизначення молоді. Наявність проблеми пояснюється економічною нестабільністю держави, яка не здатна створити необхідну кількість робочих місць, небажанням роботодавців приймати недосвідчених співробітників, забезпечувати їх фінансові домагання. Як наслідок, існує дисбаланс між наявними трудовими ресурсами і потребами ринку праці, що стає причиною безробіття та інших деструктивних соціально-економічних процесів, в які втягнута не тільки сама молодь, а й усе суспільство загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійного розвитку фахівців активно досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких Е. Зеєр, Є. Климов, Д. Сюпер, Р. Гуревич, В. Лозовецька, М. Семікіна, А. Орлова, В. Радкевич та інші. Проте залишається комплекс проблем, пов'язаних із професійним розвитком молоді, який в Україні ще не достатньо вивчено. Передусім, це особливості професійного самовизначення молоді в умовах сучасного ринку праці.

Формулювання цілей статті й аргументування актуальності поставленого завдання. Метою статті є дослідження особливостей професійного самовизначення молоді на етапі їх професійного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Західні фахівці приділяють велику увагу проблемам професійного становлення молоді, розглядаючи весь життєвий шлях людини як кар'єрний, професійний розвиток. Саме через систему професійного самовизначення можливе формування цілісної особистості, яка володіє професійною та соціальною компетентністю, здатністю до творчості, саморозвитку і самостійного планування власного життєвого шляху.

У вітчизняній науці теж з'явилися низка публікацій, присвячених проблемі професійного самовизначення, зокрема молоді. В. Т. Лозовецька розглядає професійне самовизначення як пролонгований дискретний процес, який триває впродовж всього трудового життя людини і передбачає неодноразове прийняття рішення щодо професії (підвищення кваліфікації, перепідготовку, зміну професії тощо) [1, с. 5].

Н. С. Якимова розглядає професійне самовизначення з економічної точки зору як вибір та участь особи в конкретному виді професійної діяльності, яка враховуватиме її нахили, навички та здібності, забезпечуватиме розвиток

даної особи, її раціональне працевлаштування, ефективність праці та доходи, а країні допоможе налагодити ефективний взаємозв'язок між ринком праці та ринком освітніх послуг, що скоротить дисбаланс на ринку праці, сприятиме зростанню валового національного продукту й конкурентоспроможності економіки [2, с. 143].

Отже, професійне самовизначення розуміється як прагнення особистістю свідомо і самостійно реалізувати професійні наміри, сформуванню власну професійну позицію. Процес професійного самовизначення молоддю асоціюється, перш за все з такими інститутами, як ринок освітніх послуг та ринок праці. Але брак знань щодо вимог і потреб ринку праці, необізнаність із сучасними видами професійної діяльності, особистісна неготовність до самостійного професійного вибору та подальшого професійного саморозвитку є причинами невдалого професійного самовизначення особистості, її невпевненості у своєму професійному майбутньому [1, с. 7].

Професійний розвиток зазвичай ототожнюють з прогресивним розвитком людини: дозріванням, формуванням, саморозвитком, самовдосконаленням [3].

М. Семикіна, А. Орлова пропонують термін «професійний розвиток» розуміти як набуття працівником нових компетенцій, знань, умінь і навичок, які він використовує чи буде використовувати у своїй професійній діяльності [4, с. 86].

Професійний розвиток молоді передбачає побудову вектору кар'єрного зростання, тому, за теорією Д. Сьюпера, проходить декілька стадій: зростання або пробудження, вивчення або дослідження, зміцнення [5, с. 18-19]. Вважається, що пік професійного розвитку, максимальна реалізація творчого потенціалу досягається людиною лише в зрілі роки, оскільки формування системи професійних компетенцій, особистих і ділових якостей відбувається протягом тривалого періоду. Молодим же людям притаманні невизначеність трудових і професійних інтересів, відірваність знань, умінь і навичок від реальної практики, зайва самовпевненість і впертість, викликані юнацьким максималізмом, завищені очікування від роботи щодо розміру заробітної плати, швидкого кар'єрного росту.

Вибір професії здійснюється молодою людиною під впливом різних факторів: поради батьків, друзів, інформація з Інтернету, телебачення та інших ЗМІ, профорієнтаційні заходи, які проводять вищі навчальні заклади, професійно-технічні заклади тощо. Важливим показником у виборі

майбутньої професії учнями школи є затребуваність фахівців на ринку праці, як вітчизняному, так і за кордоном.

Рейтинги затребуваності професій проводяться в Україні різними організаціями і переважна більшість їх сходиться на тому, що на наступні 5-10 років надзвичайно затребуваними на українському ринку праці будуть програмісти, інженери та архітектори, дизайнери, менеджери готельно-туристичного господарства, бухгалтери та аудиторів, юристи, менеджери з персоналу, маркетологи, менеджери організаційної діяльності, журналісти, технологи харчового виробництва [6].

Аналіз розподілу студентів у 2016-2017 н.р. показав, що при вступі на початковий цикл у коледжі, технікуми, училища найбільше всього абітурієнти вибирали спеціальності (за переліком 2015 року) з галузі знань «Охорона здоров'я» – 28,9% від усієї кількості прийнятих студентів, «Освіта» – 10,7%, «Управління та адміністрування» – 9,2%, «Культура і мистецтво» – 8,7%, «Транспорт» – 6,0%, «Виробництво та технології» – 4,7%, «Інформаційні технології», «Архітектура і будівництво», «Аграрні науки та продовольство» – по 4,5% (рис. 1).

Більш деталізований підхід показав, що у галузі «Охорона здоров'я» вступники переважно вибирали спеціальності «Медсестринство» – 20,9%, «Фармація» – 4,6% від усієї кількості прийнятих студентів у коледжі, технікуми, училища. Серед освітянського напрямку найбільшою популярністю користувались спеціальності «Початкова освіта» – 3,8%, «Професійна освіта» – 2,0%, «Дошкільна освіта» – 1,8%. Залишаються популярними серед молоді економічні спеціальності (галузь знань «Управління та адміністрування»), насамперед це «Підприємництво, торгівля, біржова діяльність» (2,7%), «Облік і оподаткування» (2,5%), «Фінанси, банківська справа, страхування» (2,1%). Спеціальності галузі знань «Транспорт» користувались практично однаковою популярністю серед вступників, однак дещо більше студентів було прийнято на спеціальності «Залізничний транспорт» і «Автомобільний транспорт» (1,8 і 1,7% відповідно). Із виробничо-технологічних спеціальностей більшим попитом користувалась спеціальність «Харчові технології» (2,8%).

Піднімаються у рейтингу і такі потрібні економіці країни спеціальності, як «Інженерія програмного забезпечення», «Комп'ютерна інженерія», а також аграрні професії – «Агроінженерія» і «Лісове господарство». Зріс попит на будівельні професії, зокрема, спеціальність «Будівництво та цивільна інженерія» охопила 3,4% усіх прийнятих у ВНЗ I-II ступенів акредитації студентів.

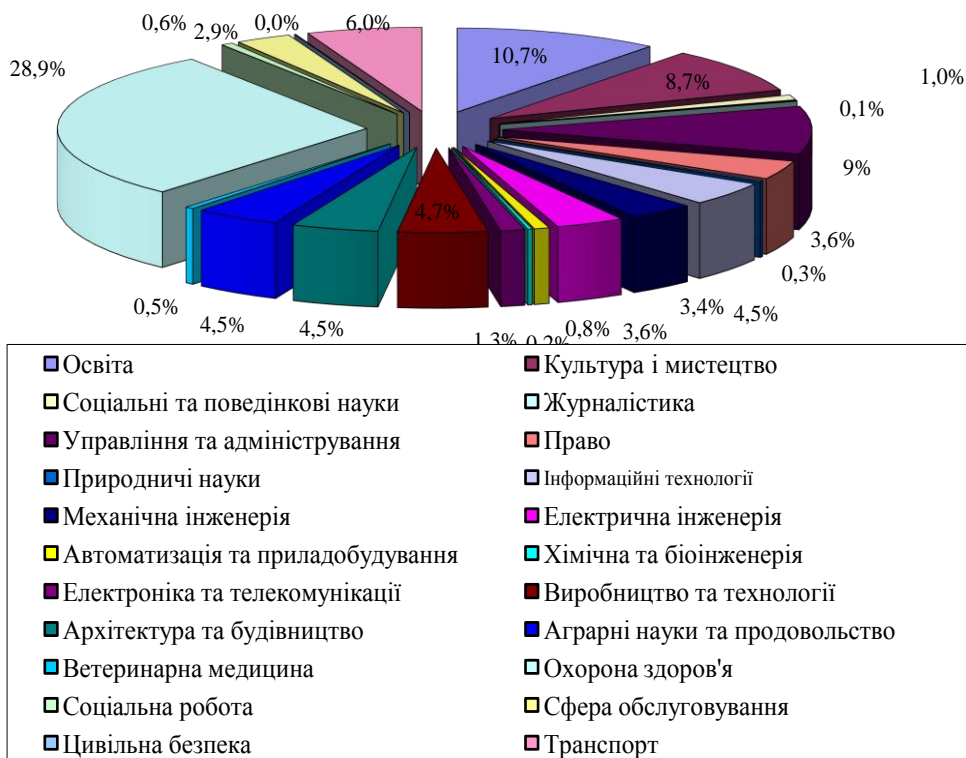

Рис. 1. Розподіл студентів коледжів, технікумів, училищ, прийнятих на початковий цикл навчання у 2016/2017 н.р. за галузями знань (відповідно до переліку 2015 року) [7]

Розподіл студентів університетів, академій, інститутів, прийнятих на початковий цикл у 2016/2017 н.р., дещо відрізняється розподілом пріоритетів (рис. 2).

Так, лідером за кількістю прийнятих студентів є галузь знань «Управління та адміністрування», її частка склала 14,2% від загальної кількості осіб, прийнятих у ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Значним попитом у цій галузі користується спеціальність «Менеджмент», а також «Фінанси, банківська справа, страхування», «Облік і оподаткування». Популярними серед молоді є педагогічні спеціальності (частка галузі знань у загальному прийомі склала 10,2%), зокрема середня освіта (за предметними спеціалізаціями). Не спадає попит на спеціальність «Право», частка прийнятих студентів у цю галузь знань склала 8,2%. Зростає попит на спеціальності, пов'язані з інформаційними технологіями (7,2%). Традиційно виконують набір студентів медичні університети (7,0% від всіх прийнятих студентів).

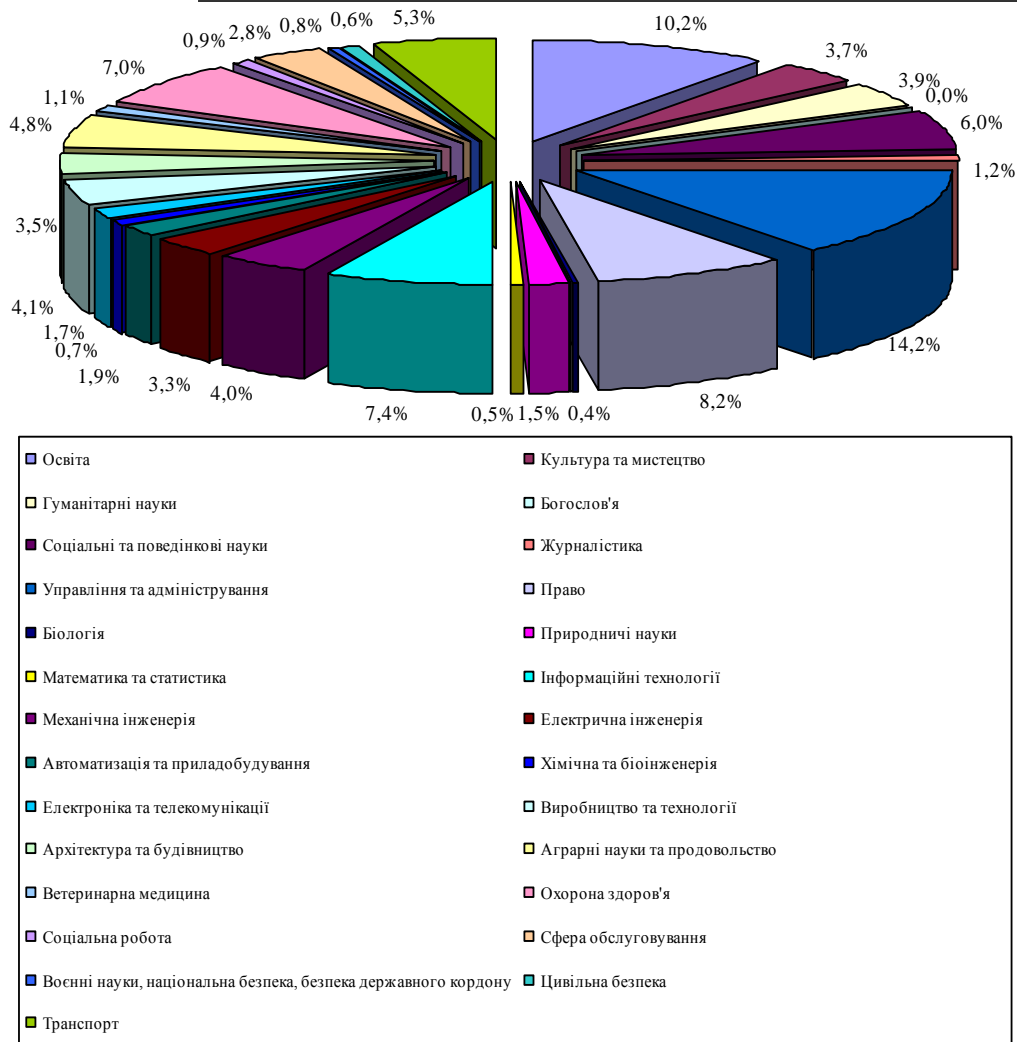

Рис. 2. Розподіл студентів університетів, академій, інститутів, прийнятих на початковий цикл навчання у 2016/2017 н.р. за галузями знань (відповідно до переліку 2015 року) [7]

Якщо порівняти сьогоднішній вибір професії молоддю в Україні, то він в принципі відповідає короткостроковим запитам ринку праці як в Європі, так і у всьому світі. Це юристи, економісти, бухгалтери; IT-фахівці; SMM-спеціалісти; архітектори, інженери і проектувальники; фахівці з підбору персоналу; ризик-менеджери; кваліфіковані робітники [8]. Незважаючи на значний випуск молодих економістів та юристів у країні, жодна організація не обійдеться без бухгалтера, юриста й економіста – професіоналів своєї справи.

Вітчизняні виші активно ведуть підготовку менеджерів, маркетологів, фахівців з підприємницької діяльності. Проте низьким залишається попит на такі затребувані у розвинених країнах галузі знань, як «Хімічна та біоінженерія», «Біологія», «Автоматизація та приладобудування». У 2017/2018 н. р. найменш популярними, за даними МОН України, були спеціальності «Атомна енергетика», «Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології», «Судобудування», «Деревообробні та меблеві технології», «Гідроенергетика» [9].

Збільшення обсягів державного замовлення на ці та інші технічні та інженерні спеціальності поки ситуацію не змінило. За ствердженням HR-експертів, вибір вчорашніх школярів абсолютно не відповідає запитам сучасного ринку праці. Найчастіше вони обирають популярні спеціальності, а не ті, що мають попит на ринку праці. Цього року найменшу кількість заяв абітурієнтів було подано на потрібні, але дуже вузькі гуманітарні та технічні спеціальності [10].

Поява таких нових професій як SMM менеджер, ризик-менеджер, лайф-коуч говорить про мінливість світового ринку праці, про розвиток науки, техніки, технологій, про зміни потреб людства. Тому сьогодні головна проблема у сфері підготовки молодих фахівців і, як наслідок, їх незатребуваність на ринку праці пов'язана з тим, що випускники на ринок праці потрапляють, володіючи однією вузькою спеціальністю. Роботодавцям потрібні спеціалісти з достатньо широким набором компетенцій, що дозволить за необхідності освоювати нові технології. Фахівець повинен володіти мінімумом двома-трьома професійними напрямками.

Молодий спеціаліст повинен також досконало володіти іноземною мовою, наприклад англійською, що забезпечить можливість роботи в міжнародному контексті. І, нарешті, вміння працювати в команді, здатність опрацьовувати великі обсяги інформації, бажання і здатність до навчання та саморозвитку забезпечать можливість швидко адаптуватися до нових завдань, змінювати напрямки діяльності.

Зростання попиту на робітничі професії спостерігається в останні роки як в Україні, так і в усьому світі. Експерти прогнозують, що дефіцит «синіх комірців» тільки зростатиме з кожним роком. До того ж, шанси працевлаштуватися є як у досвідчених працівників, так і у претендентів без досвіду. В Україні зростає попит на продавців, працівників сільського господарства, демонстраторів, вантажників, будівельників [11].

Аналіз потреби підприємств України у працівників на заміщення вільних

робочих місць (вакантних посад) за 2010-2016 рр. (рис. 3) виявив найвищий попит на кваліфікованих робітників з інструментом. У 2016 р. він становив 7,9 тис. осіб при 13,2 тис. у 2010 р. Зростає потреба роботодавців у робітниках з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування з інструментом. На кінець 2016 р. підприємства потребували 5,8 тис. працівників. Сфера торгівлі і послуг теж постійно вимагає працівників. Правда, попит тут скоротився удвічі і у 2016 р. склав 4,8 тис. осіб. Залишається потреба у найпростіших професіях і зовсім низькою є потреба підприємств у кваліфікованих робітниках сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства. Останній факт є достатньо суперечливим, оскільки сільське господарство дедалі стає більш конкурентоспроможним на світовому ринку і потребує молодих фахівців з якісною освітою, які володіють профільними знаннями, іноземною мовою, інформаційними технологіями.

За 2010-2016 рр. кількість учнів, слухачів, прийнятих у професійно-технічні навчальні заклади України, скоротилась на 41,8% і становила у 2016 р. 157936 осіб. Кількість учнів, слухачів у розрахунку 100 тис. населення скоротилась з 96 до 67 осіб. Для порівняння: кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів у розрахунку на 100 тис. населення скоротилась з 557 до 375 осіб.

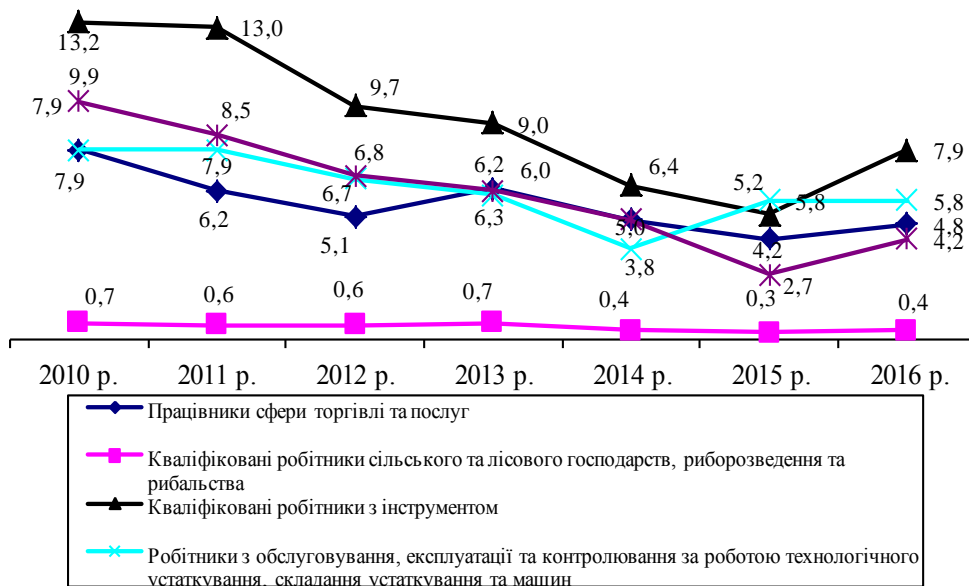

Рис. 3. Потреба підприємств України у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб на кінець року [12]

Бюро статистики США спрогнозувало, які професії будуть найбільш затребуваними через 10 років. Незважаючи на роботизацію праці, за цей час зросте попит на некваліфіковані роботи. Це помічники по особистій гігієні, кухарі та офіціанти, дипломовані медсестри, помічники по дому, двірники і прибиральниці, операційні менеджери, різноробочі і вантажники, а також обслуговуючий персонал [13].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, професійне визначення і професійний розвиток відіграють важливу роль у житті кожної людини. Від цього залежить не стільки навіть вибір майбутнього, скільки реалізація вибраного шляху. Вибір професії є непростою справою. Сучасний ринок праці характеризується значною розмаїтістю професій і спеціальностей. Для молоді людини важливою проблемою у виборі майбутньої професії є затребуваність фахівців і можливість професійного кар'єрного зростання. Тому потрібно уважно вивчити запити роботодавців на сьогоднішній день. Вибір професії і початок її опанування знаменує початок професійного розвитку. Професійний розвиток включає не лише професійний вибір, а й тактику побудови кар'єри, вироблення професійної поведінки, наявність професійних досягнень, задоволення від процесу та результатів праці, зміну або стабільність робочого місця, професії.

Список використаних джерел:

1. Лозовецька В. Т. Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці : монографія [Електронний ресурс] / В. Т. Лозовецька. – Режим доступу : www.ipto.kiev.ua/files/vixovannya/lozovetska/2012_Lozovets.
2. Якімова Н. С. Професійне самовизначення і професійна орієнтація молоді: сучасні тенденції та проблеми / Н. С. Якімова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1 (15). – С. 142–149.
3. Поташник М. М. Управление профессиональным ростом учителя в современной школе: метод. пособие / М. М. Поташник. – М. : Центр педагогического образования, 2009. – 448 с.
4. Семикіна М. В. Оцінка пріоритетів у мотивації професійного розвитку робітників / М. В. Семикіна, А. А. Орлова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 1. – С. 85–92.
5. Сьюпер Д. Е. Развитие карьеры: теория представления о самом себе / Д. Е. Сьюпер // Приемная комиссия Колледжа Принстон. – 1963. – 35 с.
6. Які професії сьогодні найбільш популярні в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zno.ua/news/yaki-profesiji-sogodni-najbilsh-populyarni-v-ukrajini.htm>.
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] : Сайт Державної служби статистики України // Публікації: Освіта. – Київ: Державна служба статистики, 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення 30.12.17 р.).
8. Затребувані професії 2018: повний список [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://badabum.info/zatrebuvani-profesiyi-2018-povnyj-spysok>.
9. ТОП-10 найпопулярніших професій серед вступників в Україні – інфографіка

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/top10-naipropuliarnishykh-profesii-sered-vstupnyukiv-v-ukraini-infohrafika-155068.html>.

10. Міносвіти закликає випускників шкіл обирати професії, яких потребує ринок праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agrocareer.com/news/442>.

11. На кого вчитися: найбільш затребувані професії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.trud.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=541208&cat_id=52781.

12. Ринок праці у 2016 році: статистичний збірник [Електронний ресурс]: сайт Державної служби статистики України / Публікації: Ринок праці. – Київ: Державна служба статистики, 2017.– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 30.12.17 р.).

13. Заробітчани в тренді: несподіваний прогноз про найбільш затребувані професії майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.etcetera.media/zarobitchani-v-trendi-nespodivaniy-prognoz-pro-naybilsh-zatrebuvani-profesiyi-maybutnogo.html>.

Svitlana Luchyk, Doctor of Economics, Professor,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE, Chernivtsi,
Margarita Luchyk, PhD of Economics,
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Kyiv

PROFESSIONAL SELF-DEFINITION AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE YOUTH

Summary

The professional development of youth, in particular, the phase of professional definition are investigated in this article. Exactly through the system of professional self-determination formation of a coherent personality with the professional and social competence, ability to creativity, self-development and independent planning of his own life could be possible.

It is satted that young people are characterized by generality of labor and professional interests, detachment of knowledge, abilities and skills from real practice, overestimating expectations of salary, rapid career growth.

Therefore, in order to meet the strict requirements of the modern labor market, young people should have a sufficiently wide range of competencies, be able to work in a team, be prepared for self-development. It will ensure rapid adaptation to new tasks, changes in activities.

Keywords: the youth, professional self-determination, professional development, profession, competencies, labor market.

References:

1. Lozovets'ka, V.T. (2012). *Profesijna oriiantatsiia molodi v umovakh suchasnoho rynku pratsi* [Professional orientation of young people in the modern labor market]. Available at: www.ipto.kiev.ua/files/vixovannya/lozovetska/2012_Lozovets.

2. Yakimova, N.S. (2011). Professional self-determination and professional orientation of youth: current trends and problems. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika [Demography and Social Economy]*, vol. 1(15), pp. 142-145 (in Ukr.).

3. Potashnyk, M.M. (2009). *Upravlenye professyonal'nym rostom uchytelia v sovremennoj shkole* [Managing the professional growth of a teacher in a modern school]. Center for Pedagogical Education, Moscow, 448 p. (in Russ.).

4. Semikina, M.V., Orlova, A.A. (2014). Assessment of priorities in motivating the professional development of workers. *Khmelnysky National University Bulletin [Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu]*, vol.1, pp. 85-92 (in Ukr.).

5. Super, D.E. (1963). *Razvytye kar'ery: teoriya predstavleniya o samom sebe* [Career Development: theory of Self-Representation]. Princeton College Admissions Committee, 35 p. (in Russ).

6. What professions today are most popular in Ukraine? Available at: <http://zno.ua/news/yaki-profesiji-sogodni-najbilsh-populyarni-v-ukrajini.html?highlight> (Accessed 28 Dec. 2017) (in Ukr.).

7. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Main indicators of activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of 2016/17 academic year*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 30 Dec. 2017) (in Ukr.).

8. Probable Professions 2018: A Complete List. Available at: <http://badabum.info/zatrebuvani-profesiyi-2018-povnyj-spysok>. (Accessed 28 Dec. 2017) (in Ukr.).

9. TOP-10 the most popular professions among entrants in Ukraine is infographics. Available at: <https://www.5.ua/suspilstvo/top10-naipopuliarnishykh-profesii-sered-vstupnykiv-v-ukraini-infografika-155068.html>. (Accessed 30 Dec. 2017) (in Ukr.).

10. The Ministry of Education calls on graduates to choose the professions that need the labor market. Available at: <http://agrocareer.com/news/442>. (Accessed 27 Dec. 2017) (in Ukr.).

11. Who to study: the most demanded profession. Available at: http://www.trud.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=541208&cat_id=52781 (Accessed 25 Dec. 2017) (in Ukr.).

12. State Statistics Service of Ukraine (2017). The labor market in 2016. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 30 Dec. 2017) (in Ukr.).

13. Trend workers: unexpected forecast of the most demanded professions of the future. Available at: <https://uk.etcetera.media/zarobitchani-v-trendi-nespodivaniy-prognoz-pro-naybilsh-zatrebuvani-profesiyi-maybutnogo.html>. (Accessed 25 Dec. 2017) (in Ukr.).

